

Σχόλια στον Λόγο του Οσίου Εφραίμ του Σύρου “Περί Ψαλμού” (Μέρος Α΄)

Ορθοδοξία / Θεολογία

Μαρία Σκλείδα, Αρχαιολόγος, ΜΑ Θεολογίας, υπ. Δρ Θεολογικής Σχολής Αθηνών

Ο άνθρωπος από τη φύση του αγαπά τα μουσικά ακούσματα και άσματα, μέσω των οποίων εκδηλώνει τα συναισθήματα και την ιδιαίτερη ψυχοσύνθεσή του. Ταυτόχρονα όμως, το θρησκευτικό άσμα επιτελεί και έναν ανώτερο ρόλο, την καλλιέργεια του θρησκευτικού συναισθήματος του ανθρώπου, και προάγει την πνευματική του πρόοδο προς την κατεύθυνση της επικοινωνίας του με τον Θεό[1]. Και αυτό, γιατί μέσω της βυζαντινής εκκλησιαστικής μουσικής ο πιστός εκφράζει και εκδηλώνει την πίστη και ευλάβειά του προς τον Θεό, και ταυτόχρονα του δίνεται η δυνατότητα να εκπληρώσει το σωτηριολογικό ρόλο του, καθώς οι ψαλμοί αποτελούν τα αρμονικά αυτά άσματα με τα οποία ο άνθρωπος αποκομίζει την απόλαυση της μελωδίας και εισπράττει την ωφέλεια των λόγων που ακούει[2].

Ο Όσιος Εφραίμ ο Σύρος, θεοφόρος πατέρας και οικουμενικός διδάσκαλος,

γεννήθηκε στη Νίσιβη της Μεσοποταμίας της Συρίας[3]. Ήταν πολυμαθής και γλαφυρός στον λόγο του, δίδασκε την ευσέβεια και είχε μεγάλη αγάπη για τον πλησίον του. Τα λόγια του θεόπνευστα, σοφά, σωτήρια και πλούσια σε περιεχόμενο. Ο ίδιος διέθετε έμπρακτα πίστη, αγάπη, ευσέβεια, σοφία στη γλώσσα του, και ακολούθησε την ερημική ζωή, τη διαρκή διδασκαλία, την αδιάλειπτη προσευχή, την ακατάπαυστη νηστεία και αγρυπνία, τη σκληραγωγία, την ακτημοσύνη, την ταπείνωση και την εγκράτεια.

Το συγγραφικό έργο του είναι τεράστιο και θαυμαστό, όπως δογματικά συγγράμματα-υπομνήματα στην Αγία Γραφή, ομιλίες σε βίους αγίων και σε θέματα πίστεως και χριστιανικής ζωής, παραινέσεις και ασκητικές πραγματείες και ομιλίες, “αντιρρητικοί λόγοι” κατά των αιρετικών, πολλοί ύμνοι και ομιλίες σε στίχους[4]. Το έργο του “Περί Ψαλμού” χωρίζεται σε τέσσερις διακριτές ενότητες [5]. Στην ανάλυση που θα επιχειρήσουμε, ωστόσο, θα το χωρίσουμε σε μικρότερες επιμέρους ενότητες, προκειμένου να καταστεί πιο εύκολη η διαπραγμάτευσή του.

Στην αρχή της ομιλίας του ο Όσιος Εφραίμ ο Σύρος εκφράζει την αγωνία του για τη σωτηρία της ψυχής του ανθρώπου, και για αυτόν τον λόγο, επανέρχεται στο θέμα της μετάνοιας[6], κυρίως όμως στο σωτηριολογικό και εσχατολογικό θέμα της μέλλουσας κρίσης[7]. Μάλιστα, την ενέργειά του αυτή την αιτιολογεί απολύτως, λέγοντας ότι είναι απαραίτητο κανείς να μεριμνά για το θέμα της μετάνοιας, και για το λόγο αυτό, χρησιμοποιεί απόσπασμα από την Α΄ “Προς Θεσσαλονικείς” επιστολή του Απόστολου Παύλου, που αναφέρει χαρακτηριστικά, ότι η Δευτέρα Παρουσία του Κυρίου θα γίνει ξαφνικά και θα έρθει “σαν τον κλέφτη

μέσα στη νύχτα”[8]. Για το λόγο αυτό και τους προτρέπει, να μην απομακρύνουν τον νου τους από την ώρα της Δεύτερης Έλευσης του Κυρίου, αλλά να μελετούν και να εφαρμόζουν τη διδασκαλία του αδιάλειπτα. Στη συνέχεια, από κοινού με τη γενική αυτή προτροπή για μετάνοια, εγρήγορση και επαγρύπνηση, συμβουλεύει τους ανθρώπους να συνδιαλλέγονται συνεχώς με τον Θεό, σε αντίθεση με την επικοινωνία με τους ανθρώπους, στους οποίους συνιστά να μην αποκαλύπτουμε πολλά και να μην κάνουμε πολλές συζητήσεις. Έπειτα, συνεχίζει, ότι θα πρέπει οποιαδήποτε ενέργεια ή πράξη πραγματοποιείται να ευλογείται μέσω δοξολογίας του Θεού με ύμνους, αλλά και με τη νοερά προσευχή. Μάλιστα, σύμφωνα με τις οδηγίες του, η ψαλμωδία αυτή που αναπέμπεται από το στόμα του ανθρώπου, να είναι αδιάλειπτη, ασταμάτητη και αέναη. Γιατί με την εξύμνηση του ονόματος του Θεού κατατροπώνονται οι δαιμονικές επιρροές, και ταυτόχρονα, εξαγιάζεται αυτός που πραγματοποιεί την ψαλμωδία, ενώ τον επισκιάζει η θεία χάρη.

Στη συνέχεια του λόγου του, στις επόμενες τρεις παραγράφους, ο Όσιος πατέρας της Ορθοδοξίας προχωρά σε ένα πραγματικό εγκώμιο της ψαλμωδίας και εξυμνεί τον αδιαμφισβήτητο θεϊκό ρόλο της στη ζωή του ανθρώπου. Οι παράγραφοι αυτοί είναι χαρακτηριστικό και αξιοπρόσεκτο, ότι ξεκινούν με τη λέξη “ψαλμός”, καθώς ο συγγραφέας στοχεύει στην ανάδειξη του σημαντικότερου ρόλου της ψαλτικής τέχνης στην πνευματική πρόοδο των ανθρώπων, οι οποίοι έχουν τη δυνατότητα να βελτιωθούν ηθικά, να οδηγηθούν σε πράξεις μετανοίας, και τελικά στην ουσιαστική επικοινωνία με τον Θεό και στη θέωσή τους. Πιο συγκεκριμένα, στην αρχή συνδέει την ψαλτική τέχνη με την ψυχική ηρεμία και πραότητα, και τη χαρακτηρίζει ως εκείνη που επικροτεί και επιβεβαιώνει την ειρήνη στην πράξη[9]. Έπειτα, είναι αυτή που καλλιεργεί φιλικές σχέσεις, επιλύει διαφορές και εξομαλύνει εχθρικές διαθέσεις[10]. Συνδράμει τους αγγέλους στο έργο τους για παροχή βοήθειας στον άνθρωπο, περιφρουρεί από νυχτερινές επιβουλές, ξεκουράζει από την κούραση την ημέρας, παρέχει προστασία στα μωρά παιδιά, ομορφαίνει τη ζωή των ηλικιωμένων, παρηγορεί τους μεγαλύτερους, ευπρεπίζει τη ζωή των γυναικών. Παράλληλα, κατοικίζει τις ερήμους και εκπολιτίζει τις συναναστροφές των ανθρώπων. Αποτελεί τις πρώτες κατευθυντήριες γραμμές για τους αρχάριους, κάνει πιο ενάρετους τους προχωρημένους, ενισχύει τους τελείους και αποτελεί τον λόγο ύπαρξης της ίδιας της Εκκλησίας. Ταυτόχρονα, χαροποιεί τις εορταστικές εκδηλώσεις και φέρνει τον άνθρωπο σε συναίσθηση της αμαρτωλότητάς του[11], και αυτό γιατί η ψαλτική τέχνη ευαισθητοποιεί και τις πιο αμετανόητες ψυχές.

Έπειτα, συσχετίζει την καλλιέργεια της ψαλτικής τέχνης με το διακόνημα των αγγέλων, με την Ουράνια Βασιλεία του Θεού και με τη χάρη του Αγίου Πνεύματος [12]. Επίσης, τονίζει ότι φωτίζει τις ψυχές των ανθρώπων και εξαγιάζει τα σώματά τους. Μάλιστα, στη συνέχεια, χαρακτηριστική είναι η προτροπή του προς τους εν Χριστώ αδερφούς για αδιάλειπτη άσκηση στα σπίτια, στους δρόμους, κατά τη διάρκεια του ύπνου και του ξύπνιου, προφέροντας ψαλμούς, ύμνους και πνευματικές ωδές.

Παράλληλα, στη συνέχεια, χαρακτηριστική είναι η αναφορά, ότι η ψαλτική τέχνη χαροποιεί αυτούς που αγαπούν τον Θεό. Επιπλέον, απομακρύνει τον άνθρωπο από τα απερίσκεπτα και περιττά λόγια, από το ανώφελο και ανούσιο γέλιο, του υπενθυμίζει τη μέλλουσα κρίση του Κυρίου, τον οδηγεί στην ψυχική ένωση με τον Θεό και στην ομοιότητα με τους αγγέλους. Επίσης, όταν η ψαλμωδία πραγματοποιείται με ευλάβεια, εκεί παρευρίσκεται ο Θεός με τους αγγέλους. Σε αντίθετη περίπτωση όμως, όταν κυριαρχούν άλλου είδους άσματα, αυτά παροργίζουν τον Θεό και επισύρουν το “αλίμονο” ως ανταμοιβή του γέλιου. Από την άλλη πλευρά όμως, παρατηρεί ότι, όταν καταπιάνεται κανείς με την Αγία Γραφή και τα ιερά κείμενα, εφραίνονται οι δίκαιοι, ενώ οι αποδέκτες των αναγνωσμάτων αυτών κερδίζουν τη σωτηρία της ψυχής τους. Όταν πάλι κάποιος συμμετέχει σε εορταστικές εκδηλώσεις, με συνοδεία έγχορδων μουσικών οργάνων, όπως είναι η κιθάρα, και χορούς, στην περίπτωση αυτή συσκοτίζεται το μυαλό των αντρών και των γυναικών και δικαιώνεται ο Αντίδικος.

Παραπομπές:

[1] Για το θεολογικό υπόβαθρο της ψαλτικής τέχνης, βλ. Κ. Καραγκούνης, “Περί Ιεράς Ψαλμωδίας διδασκαλίες Οσίου Εφραίμ του Σύρου και “απήχηση αυτών στην ορθόδοξο πνευματικότητα”, Ρόλος και αναγκαιότητα του τομέως “Θεολογία της Ψαλμωδίας”, *Εισήγηση στο Ε΄ Μουσικολογικό και Ψαλτικό Συνέδριο “Θεωρία και Πράξη της Ψαλτικής Τέχνης”* (Αθήναι, 13-15 Δεκεμβρίου 2012), σσ. 2-4.

[2] Βλ. “Μεγάλου Βασιλείου, Ομιλία Α΄ εις τους Ψαλμούς”, <https://www.impantokratoros.gr/1D3A8C06.el.aspx> (ανακτήθηκε 13 Δεκεμβρίου, 2020).

[3] Λεπτομέρειες για τον βίο του Οσίου βλ. “Ο Όσιος Εφραίμ ο Σύρος”, <http://imociosefraimsyr.gr/efraim.html> (ανακτήθηκε 13 Δεκεμβρίου, 2020).

[4] Για τις γενικές κατηγορίες των έργων του Εφραίμ βλ. Κ. Καραγκούνης, “Περί Ιεράς Ψαλμωδίας διδασκαλίες Οσίου Εφραίμ του Συρου και “απήχηση αυτών στην ορθόδοξο πνευματικότητα, Ρόλος και αναγκαιότητα του τομέως “Θεολογία της Ψαλμωδίας”, *ό.π.*, σελ. 7, υποσημείωση 17.

[5] Βλ. στο ίδιο, σελ. 16-17, 21-22.

[6] Σχετικά με το θέμα της μετάνοιας βλ. ενδεικτικά Δ. Γαλάνη, “Η μετάνοια και εξομολόγηση κατά τον Συμεών τον Νέο Θεολόγο” (Μεταπτυχιακή Εργασία, Θεσσαλονίκη, 2015), <http://ikee.lib.auth.gr/record/270745/files/GRI-2015-14903.pdf> (ανακτήθηκε 11 Δεκεμβρίου, 2020)· Χρυσόστομος Μητροπολίτης Χαλκίδος, “*Η Εκκλησία είναι ιατρείο και όχι Δικαστήριο, κατά τον Άγιο Ιωάννη τον Χρυσόστομο*”, στον Αφιερωματικό τόμο προς τιμή του εξ Ευβοίας καταγομένου Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Μεσσηνίας κυρίου Χρυσοστόμου Θέμελη, http://www.imchalkidos.gr/Uploads/eDoc/Files/%CE%97_%CE%95%CE%9A%CE%9A (ανακτήθηκε 11 Δεκεμβρίου, 2020).

[7] Βλ. Σχ. Κ. Καραγκούνης, “Περί Ιεράς Ψαλμωδίας διδασκαλίες Οσίου

Εφραίμ του Συρου και “απήχηση αυτών στην ορθόδοξο πνευματικότητα, Ρόλος και αναγκαιότητα του τομέως “Θεολογία της Ψαλμωδίας”, ό.π., σελ. 17. Ειδικά για το θέμα της μέλλουσας κρίσης βλ. ενδεικτικά, Ιερόθεος Μητροπολίτης Ναυπάκτου, “Η μέλλουσα κρίση”, <https://www.sostis.gr/blog/item/603-h-mellousa-krish> (ανακτήθηκε 11 Δεκεμβρίου, 2020).

[8] Βλ. Προς Θεσσαλονικείς Α´(Α´, Θεσ. ε´, 2),

http://www.imks.gr/images/pdf/Iera_Keimena/Kaini_Diathiki/8essal_a.pdf (ανακτήθηκε 11 Δεκεμβρίου, 2020).

[9] Τον ίδιο λεκτικό τρόπο συναντά κανείς και σε άλλους πατέρες της Εκκλησίας, βλ. σχ. Δ.Ε Γιαννακοπούλου, “Οι Καππαδόκες Πατέρες του 4ου αι. (Βασίλειος ο Μέγας, Γρηγόριος ο Ναζιανζηνός, Γρηγόριος Νύσσης), και η μουσική” (Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, Θεσσαλονίκη, 2008), 11.

[10] Στο ίδιο.

[11] Για την “κατά Θεόν λύπη” βλ. Προς Κορινθίους Β´(Β´, Κορινθ. ζ´, 10), <http://www.imgap.gr/file1/AG-Pateres/AG%20KeimenoMetafrasi/KD/08.%20KorB.htm> (ανακτήθηκε 14 Δεκεμβρίου, 2020). Επίσης, για τη θεολογική έννοια του όρου λύπη-πόνος γενικά, βλ. Χ. Κουλιάτσης, “ Η έννοια του πόνου κατά τον Άγιο Γρηγόριο Νύσσης” (Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, Πάτρα, 2018).

[12] Βλ. σχ. “Μεγάλου Βασιλείου,Ομιλία Α´εις τους Ψαλμούς”, ό.π.

<https://bit.ly/3JTKVKY>